

УДК 81'246.3(430)

В. А. Гаманюк, Н. С. Жданова

МОДЕЛЬ НАСКРІЗНОГО МОВНОГО КУРИКУЛУМУ (GESAMTSPRACHENCURRICULUM) У ОСВІТІ ЄС

Гаманюк В. А., Жданова Н. С. Модель наскрізного мовного курикулуму (Gesamtsprachencurriculum) у освіті ЄС.

У статті розкриваються підходи до розробки єдиного наскрізного мовного курикулуму у освіті ЄС. Розглядається сутність, мета створення курикулуму, порядок введення та формат вивчення мов (першої, другої, іноземних мов). У статті вказується на ті проблеми, якими супроводжується імплементація моделі наскрізного мовного курикулуму в рамках проекту «PlurCur», визначаються ті елементи досвіду, які можуть бути використані у практиці мовної підготовки в Україні.

Ключові слова: модель наскрізного мовного курикулуму, мовна освіта, дидактика багатомовності, індивідуальна багатомовність, стандартизація мовної освіти.

Гаманюк В. А., Жданова Н. С. Модель сквозного мовного курикулуму (Gesamtsprachencurriculum) в бразованні ЄС.

В статье рассматриваются подходы к разработке единого сквозного мовного курикулума в образовании ЕС. Исследуются существенные характеристики, цели разработки курикулума, порядок введения и формат изучения языков (родного, второго, иностранных языков). В статье названы проблемы, которые сопровождают процесс имплементации модели сквозного мовного курикулума в рамках проекта «PlurCur» и определяются те элементы, которые могут использоваться в практике языковой подготовки в Украине.

Ключевые слова: модель сквозного мовного курикулума, мовне образование, дидактика многоязычия, индивидуальное многоязычие, стандартизация мовного образования.

Hamanyuk V. A., Zhdanova N. S. Model through language education curriculum (Gesamtsprachencurriculum) in the EU

The article deals with approaches to design single, unified language curriculum in the formation of the EU. The essence, the purpose of creation, input order and format of language learning (first, second, foreign languages). The article points to the problems that accompany implementation models through language curriculum as part of the «PlurCur» project, and identifies those elements of experience that can be used in the practice of language training in Ukraine.

Key words: model through language curriculum, language education, didactics of multilingualism, individual multilingualism, standardization of language education.

В останні десять років інтерес до мовної освіти у світі посилюється. Мобільність громадян, інтеграційні процеси, глобалізація загалом перетворили знання різних мов на одну з ключових умов успішності в навчанні, професії та у приватному житті. Зростання попиту на мови формує освітню пропозицію у сфері організованого і неорганізованого навчання, а це, своєю чергою, вимагає від науковців створення ефективних моделей мовної підготовки, які враховували б усі фактори (особистісні, суспільні, політичні, дидактичні, організаційні). У ЄС групою науковців розроблено модель єдиного наскрізного мовного курикулуму (Gesamtsprachencurriculum), який, на думку його розробників, має розв'язати проблему адекватної мовної підготовки громадян і задовольнити вимоги Ради Європи щодо якості мовної освіти.

Проблеми стандартизації мовної освіти перебувають у центрі уваги науковців та причетних до мовної освіти (управлінців та викладачів) протягом останніх десяти років. Після появи «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти» Ради Європи (2003) на його основі було розроблено Державний стандарт базової і повної середньої освіти (2011), навчальні програми з іноземних мов для різних рівнів шкільної освіти, для загальноосвітніх, спеціалізованих шкіл, для першої і другої іноземної мови (2005–2010); низка рамкових програм з іноземних мов (для філологів: Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) (2001), Типова програма з французької мови для університетів та інститутів (п'ятирічний курс) (2004), Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen (2004), Типова (рамкова) програма з курсу «Німецька мова як друга іноземна» для спеціальності «Перекладознавство» (2009); для немовних спеціальностей: Програма з англійської мови для професійного спілкування (2005), Рамкова програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України (2006), Рамкова програма з німецької мови професійного спілкування для вищих навчальних закладів України (2014). Попри таку кількість програм питання створення наскрізного курикулуму не розглядалося, хоч його розробка є на часі

Мета статті – вивчити підходи до розробки єдиного наскрізного

мовного курикулуму, механізми уведення мов та формат їх вивчення, проаналізувати можливості використання досвіду у практиці мовної підготовки в Україні.

Ідея створення єдиного наскрізного мовного курикулуму дискутується з 2005 року з різним ступенем інтенсивності. Його розробка мала відповісти на питання, як задля впровадження концепції багатомовності на рівні загальної освіти поєднати наявну індивідуальну багатомовність громадян з інституційною мовною освітою, у межах якої має бути реалізована вимога ЄС «рідна мова + 2 іноземні». Слід погодитися з думкою ініціатора проекту Б. Хуфайзен (B. Hufeisen), про те, що наскрізний мовний курикулум розрахований насамперед на систему шкільної освіти, бо саме там відбувається формування і розвиток мовної особистості. Наскрізний мовний курикулум створює певні рамки, у межах яких учителі різних мов можуть між собою узгодити загальні підходи до навчання мови (рідної, другої, іноземних), а вчителі мовних і фахових дисциплін співпрацювати над визначенням змісту навчання.

Б. Хуфайзен підкреслює, що при впровадженні наскрізного мовного курикулуму можуть братися до уваги лише ті школи, де мовний компонент відрізняється широкою мовною пропозицією. Там, де мови представлені в кількості від 2 до 3, сенсу це робити немає ані з фінансової, ані з освітньої позиції.

Мета наскрізного мовного курикулуму за Б. Хуфайзен:

- урахування наявної індивідуальної багатомовності учнів, яку вони так чи так вносять у навчальний контекст, та її поширення на всіх учнів;
- усвідомлення учнями власної багатомовності як надбання, навіть якщо йдеться про маловідомі і малопоширені мови;
- сприяння шкільній багатомовності, закріпленій у навчальних планах;
- сенсифікація вчителів мови і фахових дисциплін до питань багатомовності, одночасного навчання кількох мов, до загальних питань дидактики багатомовності;
- сприяння системному формуванню мовної свідомості і мовної уваги на міждисциплінарному рівні;
- використання актуальних для вивчення мов навчальних стратегій в інших навчальних контекстах;

- залучення міжкультурного навчання до змісту навчання інших дисциплін;
- використання синергетичного ефекту від вивчення кількох мов;
- спрощення вивчення та навчання мов;
- системна інтеграція індивідуальної й суспільної багатомовності в усі навчальні дисципліни [3, с. 266–267].

Розробка наскрізного мовного курикулуму пов'язана з тим, що в багатьох країнах, зокрема й в Україні, мовний компонент у навчальних планах скорочується через брак часу на вивчення інших, «більш важливих» дисциплін (інформатика, економіка і т. ін.). Наскрізний мовний курикулум не передбачає збільшення годин на жодну мову, але створює умови для більш ефективного навчання мов за рахунок перерозподілу й узгодження змісту навчання шкільних дисциплін мовного і немовного блоку.

Методично навчальний процес на основі наскрізного мовного курикулуму забезпечується використанням чотирьох методик: дидактики навчання третьої та подальших мов (die Tertiärsprachendidaktik), дидактики багатомовності (die Mehrsprachigkeitsdidaktik), рецептивної багатомовності (rezeptive Mehrsprachigkeit), інтегрованого навчання мови і фаху (integriertes Sachfach- und Sprachenlernen) [3, с. 268–271].

Ключова ідея розробленої Б. Хуфайзен моделі полягає в тому, що мова спілкування (у Німеччині це німецька) викладається протягом усього періоду навчання в системі дошкільної й шкільної освіти, незалежно від того, є це перша, друга чи іноземна мова для того, хто навчається. Додаткові заняття з мови спілкування слід пропонувати стільки і в такому обсязі, допоки учні з різним мовним фоном не досягнуть необхідного мовного рівня, щоб безперешкодно спілкуватися і зрівнятися в мовному плані з носіями мови. Паралельно має бути запропонована виважена схема розвитку мовної компетенції з тих мов, які для таких учнів є рідними або домінуючими. У подальшому цей мовний досвід слугуватиме міцним фундаментом для засвоєння інших (іноземних) мов.

Вивчення іноземної мови (ІМ 1) згідно з наскрізним мовним курикулумом розпочинається у другий рік навчання у школі, є обов'язковим і продовжується чотири роки. Після дворічного вивчення першої іноземної мови паралельно з традиційним навчанням

пропонується білінгвальне вивчення мінімум двох предметів ІМ 1 та мовою спілкування. Через два роки вивчення мови спілкування та ІМ 1 у традиційному форматі припиняється, а білінгвальне вивчення окремих дисциплін продовжується.

Друга іноземна мова (ІМ 2) вивчається з четвертого класу протягом чотирьох років як шкільна дисципліна, але, як і ІМ 1, після двох років інтенсивного вивчення пропонуються мінімум дві фахові дисципліни в межах білінгвального навчання ІМ 2, але не ті, які вивчалися першою іноземною.

Третя іноземна мова (ІМ 3) вводиться в шостому класі за тією ж схемою. Після двох років інтенсивного вивчення як шкільного курсу вводяться два предмети у форматі білінгвального навчання, але не ті, що вивчалися раніше. Розробники підкреслюють, що дуже важливо обирати для білінгвального навчання такі предмети, які були б доступними для розуміння й уможлилювали б обговорення фактичного матеріалу засобами іноземної мови. Крім того, слід використовувати як попередній мовний (термінологію, граматичні явища тощо), так і попередній навчальний досвід.

Після обов'язкового чотирирічного вивчення мови, якщо не вводиться четверта іноземна (ІМ 4), утворюється певний вакуум, який заповнюється дисциплінами, які не мають зв'язку з формальним вивченням мови. Пропонується, наприклад, дисципліна «Інтеркультурні студії», у рамках якої такі теми, як-от: література, мистецтво, культура, політика, економіка тощо, підлягають глибокому вивченню на основі аналізу оригінальних текстів, документів, джерел. Передбачається також і імерсійне занурення в мову протягом півроку в тих школах, де мова вивчення є робочою мовою (тобто за кордоном).

Задля розвитку іншомовної компетенції за умов використання та посилення міжпредметних зв'язків пропонується використовувати проектну роботу, у межах якої мають підніматися актуальні суспільно-політичні питання, а тематика проектів визначатиме залучення знань різних предметів, що розвиватиме мовленнєву компетенцію.

Можливість такого сценарію вивчення мов цілком узгоджується з попередніми дослідженнями європейських науковців. Суттєвими в цьому контексті є два припущення, які знайшли своє підтвердження у

практиці навчання мов. Це гіпотеза взаємозалежності (Interdependenzhypothese) та гіпотеза порогового вивчення мов (Schwellenhypothese), авторами якої були Й. Куммінс (J. Cummins) та М. Свейн (J. Swain). Дослідники спираються на результати дослідження Т. Скутнабб-Кангас (T. Skutnabb-Kangas) та схему порогових рівнів. Сутність першої полягає в тому, що мовні навички, які сформовані першою мовою, можуть переноситися на другу і подальші мови. До них належать насамперед металінгвістичні знання, що пояснюють, як функціонує мова; стилі соціальної інтеракції; орфографічні схожості, спільності в морфології та синтаксисі; навички роботи з текстом. Набуття певного рівня іншомовної компетенції залежить і від рівня знань рідної мови.

Згідно з гіпотезою порогового вивчення мов рівень знання першої мови має бути достатнім для того, щоб починати вивчення наступної. Якщо рівень буде недостатнім, то вивчення подальшої мови може мати негативні наслідки для першої. Задля якісної адитивної багатомовності слід вводити подальші мови лише за умов досягнення певного порогового рівня попередньої. Схематично це виглядає так [4, с. 20–21]:

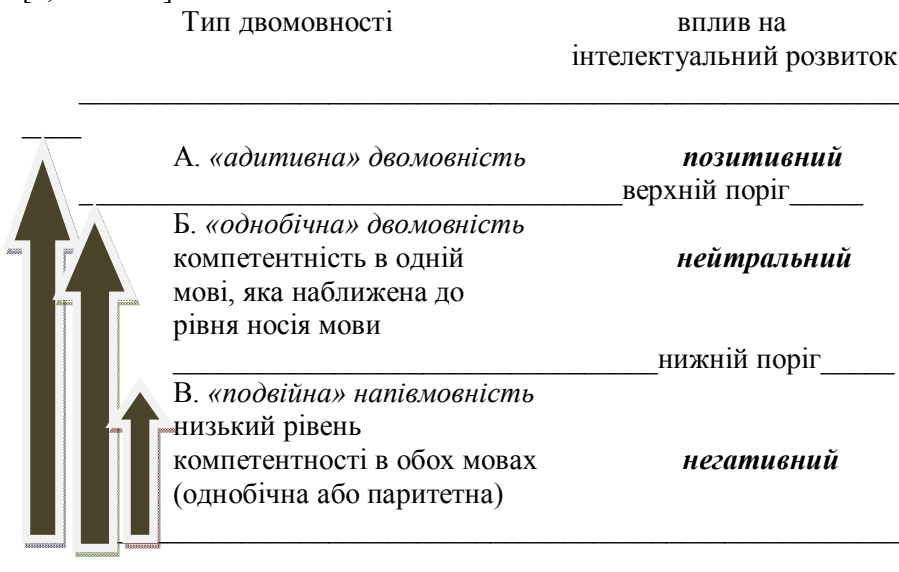

Рис.1. Схема порогових рівнів Т. Скутнабб-Кангас.

Саме цим пояснюється чітке визначення терміну традиційного формату вивчення мови за чотири роки, з них два – інтенсивне навчання. За цей час досягається верхній поріг з подальшим позитивним впливом на інтелектуальний розвиток, що уможлиблює «включення» наступної іноземної мови.

Запровадження наскрізного мовного курикулуму передбачає перегляд навчальних планів та внесення відповідних змін у навчальні програми. Виникає потреба в забезпеченні навчального процесу педагогічними кадрами необхідної кваліфікації. Учителі, що працюють у звичному форматі, повинні володіти як мінімум двома іноземними мовами, а також і ключовими методиками (дидактика багатомовності [3, с. 269; 1], навчання третьої і подальших мов [2], інтегрованого навчання мови і фаху [3, с. 270–271]). Учителі фахових дисциплін повинні володіти іноземною мовою на належному рівні і бути обізнаними в питаннях інтегрованого навчання мови і фаху. Виникає потреба в дидактичному опрацюванні фахового змісту навчальної дисципліни, спрощення її викладу, створення навчальної літератури з відповідних дисциплін. Надзвичайно важливою є співпраця викладачів мов над виробленням спільної лінгвістичної термінології, аби уникнути нерозуміння понять через відмінності їх звучання в різних мовах, структурування змісту навчання, аби уникнути його дублювання в межах занять з різних мов.

Модель наскрізного мовного курикулуму перебуває на стадії апробації в межах проекту «PlurCur» [5]. Проект охоплює школи в кількох європейських країнах (Німеччина, Естонія, Франція, Італія, Литва, Австрія, Чехія) і супроводжується підтримкою науковців і освітян. Метою проекту є перевірка ефективності наскрізного мовного курикулуму в контексті національних систем шкільної освіти. Конкретних результатів, які підтвердили б або спростували б припущення стосовно переваг такого формату навчання мов, поки що немає. Але вже те, що проект впроваджується в життя, свідчить про можливість його реалізації.

На наш погляд, важливою умовою запровадження в систему шкільної освіти наскрізного мовного курикулуму є розуміння учасниками навчального процесу того, що багатомовність сьогодні, зважаючи на структуру сучасного суспільства, є не винятком із правил, а рядовим випадком, тому залучення вже на рівні школи до

вивчення якомога більшої кількості мов, навіть на рецептивному рівні, формує відкрити світу мовну особистість. Зміна упередженого ставлення до різних мов і культур на позитивне й шанобливе сприятиме покращенню міжособистісних стосунків як усередині суспільства, так і назовні. Монолінгвальність і білінгвальність обмежують особистість, ставлять її перед вибором мови спілкування, створюють підґрунтя для появи негативних тенденцій і маніпулювання мовним питанням. Багатомовна особистість є стійкою до маніпулятивних впливів, а це позитивно позначається на суспільній ситуації.

Мовна освіта в Україні потребує певних коректив, зважаючи на суспільно-політичну й гуманітарну ситуацію. Розробка аналогічного наскрізного мовного курикулуму на часі, тим більше, що двомовність громадян України є міцним фундаментом для вивчення іноземних мов. На жаль, міждисциплінарні зв'язки навіть між предметами мовного блоку є дуже слабкими або взагалі відсутні. Українська мова, російська, яка часто пропонується як іноземна, хоч має розглядатися як друга (рідна) мова, іноземні мови викладаються окремо, послуговуються неузгодженою термінологією, тому часто відомі мовні явища пропонуються до розгляду в межах різних дисциплін повторно. Створення наскрізного курикулуму дало б змогу заощадити час, якого так бракує вчителям, і зробити заняття більш ефективними.

Так само в системі вищої філологічної освіти, особливо з огляду на прийняття «Закону про вищу освіту», розробка наскрізного мовного курикулуму сприяла б інтенсифікації навчального процесу. Аналіз навчальних планів свідчить про те, що зміст навчання окремих дисциплін містить повтори, так, наприклад: вступ до мовознавства, практична граматики, фонетика першої і другої іноземної мови, теоретичні аспекти першої іноземної мови, сучасна українська (ділова) мова спираються на єдину термінологію, розглядають мовні системи, які виявляють багато спільностей, але мовні паралелі використовуються для пояснення дуже рідко. Крім того, розвиток мовної уваги, трансфер лінгвістичних знань і попереднього навчального досвіду як ключові положення дидактики багатомовності в українському освітньому контексті майже не використовуються.

Отже, розробка наскрізного мовного курикулуму для шкільної освіти є кроком до багатомовної освіти. Цей курикулум враховує

результати наукових досліджень, орієнтований на використання новітніх методик іншомовного навчання й наскрізного узгодження змісту навчання мов заради економії навчального ресурсу і розширення кількості мов, що вивчаються. Ідея створення такого курикулуму є релевантною для української освіти і потребує вивчення можливостей її впровадження в сучасних умовах.

Література

1. Cilla R. de Mehrsprachigkeit statt Zweisprachigkeit – Argumente und Konzepte für eine Neuorientierung der Sprachenpolitik an den Schulen [Електронний ресурс] / R. de Cilla. – Режим доступу : www.bauberufe.eu/images/doks/de_Cillia_Mehrsprachigkeit.pdf
2. Hufeisen B. Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachenlernen – Deutsch nach Englisch / B. Hufeisen, G. Neuner. – Strasbourg: Europarat, 2003. – 248 S.
3. Hufeisen B. Gesamtsprachencurriculum: Überlegungen zu einem prototypischen Modell / Britta Hufeisen / Baur R., Hufeisen B. «Vieles ist sehr ähnlich» - Individuelle und gesellschaftliche Mehrsprachigkeit als bildungspolitische Aufgabe. – Baltmannsweiler: Schneider, Hohengehren, 2011. – S. 265–282.
4. Schmidt A. Schriftspracherwerb in der Zweitsprache bei Migrantenkindern – Theoretische Grundlagen und Förderansätze [Електронний ресурс] / A. Schmidt. – Режим доступу: <http://www.grin.com/de/e-book/126727/schriftspracherwerb-in-der-zweitsprache-bei-migrantenkindern-theoretische>
5. <http://www.ecml.at/F1/tabid/756/language/fr-FR/Default.aspx>

Стаття надійшла до редакції 13.03.2015 р.